

Förslag till nationell genbank för vegetativt förökade växtslag

Baserat på diskussioner förda under POMs workshop på Järavallen 18-19 oktober 2007

1. Bakgrund

Vid programrådsmötet 2006-10-05 lade POMs samordnare, på uppdrag av Jordbruksverket, fram ett konceptuellt förslag¹ på en nationell genbank för vegetativt odlade växtslag. Förslaget innehöll grundelementen central samling samt lokala klonarkiv och/eller demonstrationsodlingar.

I PM 2007-3-22² pekas på behovet av ett klargörande i vissa centrala frågor:

- att kartlägga omfattningen
- att klarlägga genbankens sundhetsstatus
- att ta upp en diskussion med offentliga institutioner om möjlighet och intresse av att bli värd för nationella samlingen, samt
- att utreda förutsättningarna för ett uppdrag till intresserad och lämplig institution att ansvara för nationella samlingen.

Sedan programrådsmötet 2007-04-18 har samtal förts mellan vissa av POMs aktörer (SJV, CBM, GRO, SLU, FOR) i syfte att komma fram till konkreta lösningar på flera av de återstående frågorna. Workshopen på Järavallen, omfattande såväl programrådets ledamöter som POMs projektledare och en representant från Elitplantstationen, genomfördes för att slutgiltigt slå fast de huvudsakliga dragen i den framtida nationella genbanken för vegetativt förökade växtslag. I det följande redovisas de gemensamt överenskomna ståndpunkterna.

2. Omfattning – placering

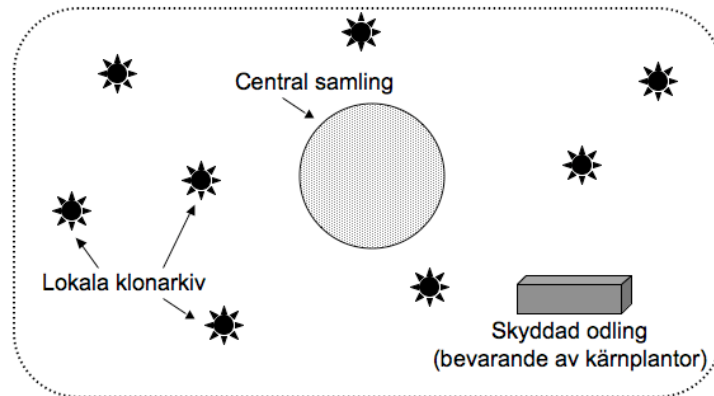
2.1 Den nationella genbanken för vegetativt förökade växtslag omfattar **en central samling, lokala klonarkiv** samt **skyddad odling** för bevarande av kärnplantor³. Därutöver kan genbanken också omfatta demonstrations- eller försöksodlingar av olika liggetid.

¹ Förslag till organisation av nationell genbank för vegetativt förökade växter (PM, POMs samordnare)

² Genbank för vegetativt förökade växter (PM, Jan Gustavsson)

³ Föreskrifter om ändring i Statens jordbruksverks föreskrifter (SJVFS 2004:79) om trädgårdsväxters sundhet m.m. (tidigare SJVFS 2004:79), 2 kap. 2 § Förvaring av prekärnplantor, produktion och förvaring av kärnplantor samt etablering av elitplantor.

Nationell genbank för vegetativt förökade växtslag

Figur. Konceptuell bild av den framtida nationella genbanken.

2.2 Definitioner

- Den **centrala samlingens** huvuduppgift är att hålla växtmaterialet i optimalt tillstånd för både bevarande och förökning/distribution.
- De **lokala klonarkivens** huvuduppgift är att visa upp växtmaterialet i sin fulla utveckling, tjäna som säkerhetskopior till den centrala samlingen, samt tillhandahålla förökningsmaterial till allmänheten.
- Den **skyddade odlingens** huvuduppgift är att bevara sjukdomsfria kärnplantor av vissa växtslag, samt vid behov distribuera sunt förökningsmaterial.

2.3 Den centrala samlingen ska vara beredd att ta emot allt slags växtmaterial fr.o.m. 2011, vilket inbegriper frukt- och bärväxter, perenner, rosor, träd och buskar, lökar och knölar, samt vegetativt förökade nyttoväxter (t.ex. sparris, rabarber, humle).

2.4 Förstahandsalternativet för den centrala samlingen innebär placering i Alnarp.

2.5 De många olika växtslagen, med många gånger vitt skilda växtsätt, kommer att kräva anpassningar och flexibilitet i bevarandet för att undvika risken för sammanblandningar. Därför bör ett utvecklingsarbete avseende bevarandetekniker inledas redan 2008, med särskild fokus på rosor, lökväx-

ter, perenner och vissa vegetativt förökade nyttoväxter. Det är därför nödvändigt att POMs projektledare utvecklar rutiner och riktlinjer för bevarande, skötsel och uppföljning.

2.6 Det finns ett uttalat behov att inrätta ett klonarkiv för nordligt växtmaterial. Under 2008 bör intresset och förutsättningarna hos nya klonarkivsvärdar undersökas.

3. Sundhet – kärnplantor

3.1 Särskilda prioriteringar avseende sundheten i materialet omfattar virus- och karantänsjukdomar enligt Jordbruksverkets föreskrifter^{3,4}.

3.2 Bevarande av kärnplantor omfattar huvudsakligen bär samt *Prunus*, men även andra växtslag kan komma i fråga (t.ex. tulpaner). På grund av frånvaron av sjukdomsspridande vektorer i vårt land är det för närvarande inte nödvändigt att hålla kärnplantor av andra fruktträd.

3.3 Sundhetsstatus i den centrala samlingen och de lokala klonarkiven är inte av avgörande betydelse, men ska fortlöpande bevakas och vid behov åtgärdas.

3.4 Mottagare av förökningsmaterial från annan källa än skyddad odling, dvs. kärnplanta, ska informeras om materialets sundhetsstatus. Rensning av sjukdomar ska bekostas av mottagaren.

3.5 Den centrala samlingen är primär distributionskälla av förökningsmaterial. Distribution från de lokala klonarkiven till allmänheten får göras på frivillig basis. Växtmaterialets sundhetsstatus bör då tillkännages.

3.6 Förökningsmaterial ska vara fritt tillgängligt, men i förhållande till kostnad och vad växterna tål. Grundregeln är att förökningsmaterial produceras vid behov ("on demand").

4. Beställare – utförare – avtal

4.1 Huvudmannen för den centrala samlingen bör vara en offentlig institution med långsiktig verksamhet och tillräckliga markresurser.

⁴ SJVFS 2007:69 Föreskrifter om ändring i Statens jordbruksverks föreskrifter (SJVFS 1995:94) om skyddsåtgärder mot spridning av växtskadegörare.

4.2 Utföraren – dvs. den som ansvarar för det långsiktiga bevarandet, skötseln *sensu lato*⁵ och distribution – kan vara samma institution som markägaren (jmf avsnitt 4.1), men kan även vara en privat aktör, en stiftelse eller annan juridisk person.

4.3 Den nationella genbankens verksamhet bör ligga under en enda operativ huvudman. I samband med att uppdraget ges bör uppdragets omfattning, inklusive budget anges.

4.4 Distribution av material från den nationella genbanken sker mot accept av befintliga materialöverföringsavtal (SMTA eller mSMTA beroende på växtmaterialet⁶).

4.5 Tillgängligheten till material från den nationella genbanken är fri (men inte kostnadsfri).

4.6 Det är viktigt att material från den nationella genbanken distribueras och/eller säljs under ett varumärke, motsvarande t.ex. "Plantearven" i Norge. POMs logotyp skulle kunna nyttjas för detta syfte. Tydliga regler för användningen av logotypen måste då formuleras (jmf avsnitt 6.1).

4.7 Att administrera och inhämta en royalty för distribuerat material bedöms inte vara ändamålsenligt.

4.8 Arbetet med att revidera och planera för långsiktiga avtal med de lokala klonarkiven bör inledas under 2008.

5. Dokumentation – information

5.1 Ansvar för att hålla och administrera den nationella genbankens dokumentation bör ligga på gemensam nordisk nivå, dvs. NordGen (tidigare Nordiska Genbanken).

5.2 Ansvar för att samla in och uppdatera växtrelaterad information, inkl. distribution av material, bör ligga på ansvariga kuratorer.

⁵ Exempel: regelbunden beskärning, omplanteringar, gödsling, föryngring, bevakande av sjukdomar, vid behov rensning av sjukdomar, kontinuerligt dokumentations- och informationsarbete, dvs. gängse professionellt hortikulturellt hantverk.

⁶ Standard Material Transfer Agreement (avseende växter enligt ITPGRFA Annex I) eller modified Standard Material Transfer Agreement (avseende växter utanför Annex I)

5.3 All relevant dokumentation (t.ex. bilder, odlingsföreskrifter, beskrivning) ska vara på plats den dag en växt placeras i central samling.

5.4 Dokumentationsarbetet bör samordnas med NordGens informationssystem SESTO, med olika tillträdesnivåer för olika nyttjandegrupper (operativ enhet, FoU, myndigheter, organisationer, allmänhet, m.fl.).

5.5 Strikta integritetskrav måste iakttas, t.ex. avseende donator, växtplats, region.

5.6 Viktiga framtida informationskanaler kommer att vara CBM, NordGen, de botaniska trädgårdarna, FOR, m.fl.

6. Förslag på ytterligare utredningsbehov

6.1 Märkning E-planta <-> Genbanksplanta (ingen definierad status)?

Kommentar: E-märkningen är inte fritt tillgänglig och inte aktuell för material som distribueras från den centrala samlingen. Det kan finnas ett behov av att ytterligare utreda ev. genbanksmärkning (jfr avsnitt 4.6).

6.2 Framtida uppgiftsfördelning mellan NordGen och den nationella genbanken (t.ex. vissa vegetativt förökade nyttoväxter såsom lök)?